

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ КОМПАРАТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

CONCEPTUAL AND APPLIED ASPECTS OF COMPARATIVE RESEARCH OF FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE ACCORDING TO NATIONAL SECURITY

У статті розглянуто концептуальні та прикладні аспекти компаративного дослідження зарубіжного і вітчизняного досвіду забезпечення національної безпеки. Показано, що у компаративних дослідженнях зарубіжного досвіду у цій специфічній сфері застосовуються системно-діяльнісний, системно-ситуаційний та інституціональний підходи.

Обґрунтовується теза, що з метою системно-комплексного вивчення досвіду країн-членів НАТО і ЄС та оцінки можливостей щодо його упровадження у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою доцільно використовувати методику компаративного дослідження систем забезпечення національної безпеки, розроблену українськими науковцями.

Доведено, що з метою уникнення ситуації функціональних, структурних, програмних і ментально-культурних деформацій публічного управління у процесі упровадження позитивного досвіду країн-членів НАТО і ЄС у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою необхідно удосконалити методику компаративного дослідження систем забезпечення національної безпеки із використанням основних положень інституціональної теорії.

З метою удосконалення вказаної методики автором запропоновано: 1) визначити перелік соціальних інститутів зовнішнього і внутрішнього середовища національної безпеки та інституціональної матриці забезпечення національної безпеки. Це дозволить більш чітко структурувати чинники, які впливають на формування концептуальних засад забезпечення національної безпеки конкретної держави; 2) до алгоритму компаративного дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду формування і функціонування систем забезпечення національної безпеки включити етап вивчення гео економічної моделі держави; 3) до переліку ситуаційних змінних, що використовуються для оцінки можливостей запровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою, додати такі змінні, як: тип управлінської культури та тип системи забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: публічне управління національною безпекою, євроатлантичні країни, Україна.

The article considers the conceptual and applied aspects of a comparative study of foreign and domestic experience according to the national security.

We may see that in comparative researches of foreign experience used several approaches. There are system-activity, system-situational and institutional.

It considers that in order to study experience of EU and NATO countries in the systematically way and to assess their possibilities to use the domestic experience for public management of the national security. The best way is to use the method of comparative study of national security systems, which was developed by Ukrainian scientists.

It is proved that in order to avoid the situation of functional, structural, programmatic and mental-cultural deformations of public administration in the process of implementing the positive experience of NATO and EU member states domestic practice of public national security management should be improved the methodology of comparative study according to the national security systems of institutional theory.

In order to improve this methodology, the author proposes: 1) to determine the list of social institutions of the external and internal environment of national security and the institutional matrix of the same one. It will allow to make the structure of the factors that influence the formation of the conceptual framework for national security of a particular state more clear; 2) to include the stage of studying the geoeconomic model of the state in the algorithm of comparative research of foreign and domestic experience of formation and functioning of national security systems; 3) to the list of situational variables that are used to assess the possibilities of introducing foreign experience into the domestic practice of public management of national security to add such variables as: the type of management culture and the type of national security system.

Key words: public management of national security, Euro-Atlantic countries, Ukraine.

УДК 35-027.21: 351.86

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-17-3>

Чигринський В.А.

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою
Національна академія державного управління при Президенті України

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах глобалізації інтеграційні процеси справедливо розглядаються як засіб вирішення багатьох актуальних проблем і суперечностей, що постали перед світовим співтовариством. Проголошення керівництвом Української держави курсу на інтеграцію до НАТО і ЄС повністю відповідає не тільки національним інтересам України, а й тенденціям розвитку сучасних міжнародних відносин.

Ця обставина визначає зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження проблем теорії та практики адаптації досвіду країн-членів НАТО і ЄС щодо публічного управління національною безпекою для потреб України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений контент-аналіз наукової літератури [1; 2], дисертаційних досліджень [3; 4], пов'язаних із вивченням досвіду країн-членів

НАТО і ЄС щодо публічного управління національною безпекою й оцінкою можливостей його використання у вітчизняній державно-управлінській практиці забезпечення національної безпеки, дозволяє зробити ряд узагальнень: 1) позитивним є той факт, що вітчизняні науковці приділяють значну увагу питанням, пов'язаним із розробкою теорії та методології компаративних досліджень зарубіжного досвіду державного управління у сфері забезпечення соціальної, демографічної, інформаційної та воєнної безпеки; 2) у компаративних дослідженнях зарубіжного досвіду публічного управління національною безпекою переважно застосовуються системно-діяльнісний, системно-ситуаційний та інституціональний підходи; 3) нині в науці «Публічне управління й адміністрування» обмаль комплексних досліджень із проблематики компаративного аналізу власне концептуальних моделей систем забезпечення національної безпеки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатній ступінь розробленості проблематики компаративного аналізу концептуальних моделей систем забезпечення національної безпеки не дає змоги всебічно оцінити можливості використання досвіду країн-членів НАТО і ЄС щодо публічного управління національною безпекою в Україні.

Саме тому **мета статті** полягає у розгляді концептуальних і прикладних аспектів компаративного дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу.

Вітчизняний дослідник М. Шевченко запропонував методику компаративного дослідження систем забезпечення національної безпеки [5], яка надалі була удосконалена А. Пелихом [3] і Н. Смирною [4]. Ця методика дає змогу встановити спільні та відмінні риси систем забезпечення національної безпеки досліджуваних держав, а також оцінити можливості використання зарубіжного досвіду для модернізації державного управління національною безпекою України.

У [5, с. 9] завданнями компаративного дослідження систем забезпечення національної безпеки визначено: 1) історичний аналіз передумов формування систем забезпечення національної безпеки досліджуваних держав і взаємозв'язку концепцій безпеки і державного управління за конкретно-історичних умов; 2) виявлення сильних і слабких сторін систем забезпечення національної безпеки досліджуваних держав в умовах динамічного безпекового середовища; 3) з'ясування силь-

них і слабких сторін партисипаторної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства у сфері забезпечення національної безпеки за умов різних політичних режимів; 4) прогноз можливих наслідків для національної безпеки конкретної держави у разі її інтеграції до систем колективної безпеки та запозичення нею досвіду іноземних держав загалом або частково.

Одиницями компаративного аналізу систем забезпечення національної безпеки досліджуваних держав визначено: 1) чинники, які впливають на формування концептуальних засад забезпечення національної безпеки, а саме: політичний режим, геополітичний статус і код держави, інтегральну могутність держави, модель державного управління і т. д.; 2) концептуальні засади розбудови та функціонування систем національної безпеки досліджуваних держав, а саме: конституційні засади політики національної безпеки, концептуальні питання забезпечення національної безпеки; 3) структуру, функції, завдання систем забезпечення національної безпеки досліджуваних держав; 4) державні механізми, інструменти та методи забезпечення національної безпеки конкретної держави; 5) вплив нових соціальних структур і міжнародних організацій, глобальної системи та регіональних систем безпеки на державну політику національної безпеки в різних країнах; 6) аспект наступності в державному управлінні національною безпекою, що розуміється як зв'язок нового зі старим, як перенесення окремих аспектів старого в нову якість.

У вказаному переліку одиниць компаративного аналізу систем забезпечення національної безпеки не повною мірою відображено питання впливу систем глобальної та міжнародної безпеки, глобального управління на національні системи державного управління у різних сферах життєдіяльності. Саме тому, на нашу думку, вказаний перелік одиниць компаративного аналізу систем забезпечення національної безпеки може бути доповнений з урахуванням результатів наукових досліджень у рамках теорії інституціональних матриць [2; 6]. Зокрема, ми пропонуємо до цього переліку додати такі одиниці компаративного аналізу, як соціальні інститути, що впливають на формування зовнішнього інституціонального середовища національної безпеки конкретної держави – інститути глобальної та міжнародної безпеки [1, с. 170–222], інститути глобальної політики [7, с. 122–124], інститути національної економіки, політики та культури [6, с. 277]. Варто зазначити, що під поняттям соціального інституту зазвичай розуміють розроблені людьми формальні та

неформальні обмеження, а також чинники примушування, які визначають їхню поведінку. Соціальні інститути можуть бути представлені дворівневою моделлю: на першому рівні соціальний інститут існує як ціннісно-нормативна модель, на другому – як модель поведінки, котра задана політико-ідеологічними нормами та регулюється за допомогою управлінських і політичних організацій.

Також для більш чіткого структурування чинників, що впливають на формування концептуальних засад забезпечення національної безпеки, а також власне вказаних засад, пропонуємо визначити такий перелік соціальних інститутів зовнішнього та внутрішнього середовища національної безпеки. До інститутів зовнішнього інституціонального середовища національної безпеки пропонуємо віднести: інститут права, інститут державного управління, інститут публічного управління, інститут національної безпеки, інститут науки, інститут демократії, інститут військової культури, інститут стратегічної культури. До інститутів внутрішнього інституціонального середовища національної безпеки пропонуємо віднести: інститут права в галузі національної безпеки, інститут державного управління національною безпекою, інститут публічного управління національною безпекою, інститут політики національної безпеки, інститут науки безпекознавства, інститут науки публічного управління, інститути громадянського суспільства, інститут культури національної безпеки, інститут державно-управлінської аналітики.

Інституціональна матриця забезпечення національної безпеки нами представлена як сукупність інститутів, які склалися історично й безпосередньо регулюють діяльність і відносини суб'єктів забезпечення національної безпеки, а саме: інститут безпекової аналітики, інститут прийняття державно-управлінських рішень у сфері забезпечення національної безпеки, інститут планування у сфері забезпечення національної безпеки; інститут організаційно-управлінської діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, інститути профілактики та протидії загрозам національній безпеці, інститут розвитку системи забезпечення національної безпеки, інститут взаємодії суб'єктів безпеки в системі забезпечення національної безпеки, інститут комунікації в системі забезпечення національної безпеки, інститут партисипаторної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства з питань забезпечення національної безпеки, інститут взаємодії держави з колективними системами безпеки; інститут контролю стану національної безпеки.

Є сенс зауважити, що історико-компаративний аналіз формування ідей державного управління національною безпекою в досліджуваних державах дозволяє виявити [5, с. 12–13]: 1) культурно-цивілізаційні особливості та спільні риси стратегічної та військової культур, культури безпеки досліджуваних держав; 2) особливості та спільні риси еволюційного розвитку теорій національної безпеки, державного управління, інших соціальних теорій та аналізу проблеми взаємодії зазначених теорій із практикою державного управління національною безпекою в досліджуваних державах; 3) особливості та спільні риси еволюційного розвитку теорій міжнародних відносин (неореалізму, глобалізму, регіоналізму та конструктивізму), підходів до аналізу проблеми взаємодії зазначених теорій із практикою політико-правового конструювання парадигм безпеки в умовах глобалізації та державного управління національною безпекою досліджуваних держав.

Виокремлення соціальних інститутів, що формують зовнішнє та внутрішнє інституціональне середовище національної безпеки, інституціональну матрицю забезпечення національної безпеки, дозволить у процесі історико-компаративного аналізу формування ідей державного управління національною безпекою в досліджуваних державах визначити не лише розриви між однорівневими та різнорівневими інститутами, а і встановити причини вказаних розривів, а також науково обґрунтувати шляхи їх подолання з урахуванням принципу компліментарності функціонування інституціонального середовища та інституціональних матриць.

Запропонований у [5, с. 13–14] алгоритм компаративного дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду формування і функціонування систем забезпечення національної безпеки дозволяє виявити особливості та спільні риси концептуальних підходів до політико-правового проектування і державного конструювання систем національної безпеки та систем забезпечення національної безпеки досліджуваних держав у контексті зміни парадигм цивілізації, міжнародних відносин, війни, безпеки. На нашу думку, з метою формування комплексного уявлення про вплив чинників на формування концептуальних засад забезпечення національної безпеки досліджуваних держав до переліку моделей, які підлягають порівняльному аналізу, а саме геополітичної, воєнно-політичної, соціальної моделі держави, варто додати геоекономічну модель. Адже нині склалася унікальна ситуація, коли геоекономіка владно диктує світу

свої правила. Саме тут визріває нова роль зовнішньої політики держави та військово-силового механізму забезпечення національної безпеки, місце держави у стратегічному світовому балансі сил та інтересів, які дедалі більше переходять від геополітичних до гео-економічних інтересів [3].

Ситуаційний аналіз зарубіжного досвіду забезпечення національної безпеки, запропонований у [5, с. 15], має також враховувати межі впливу тих чи інших соціальних інститутів, які частково або повністю запозичуються із зарубіжного досвіду щодо публічного управління національною безпекою. Зокрема, до переліку ситуаційних змінних, що використовуються для оцінки можливостей запровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою, пропонуємо додати такі змінні, як: 1) тип управлінської культури (адміністративно-командна, інформаційно-аналітична, соціально орієнтована); 2) тип системи забезпечення національної безпеки (механістичний, адаптивний, креативний тип).

Це, на нашу думку, дозволить уникнути ситуації функціональних, структурних, програмних і ментально-культурних деформацій публічного управління у процесі упровадження позитивного зарубіжного досвіду у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою.

Висновки.

1. З курсу європейської та євроатлантичної інтеграції України для політичної та державно-управлінської еліти впливає нагальна потреба у засвоєнні цінностей, принципів і стандартів забезпечення безпеки, притаманних для об'єднаної Європи, та впровадження їх у практику публічного управління національною безпекою. З метою системно-комплексного вивчення досвіду країн-членів НАТО і ЄС та оцінки можливостей його упровадження у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою пропонуємо використовувати методику компаративного дослідження систем забезпечення національної безпеки. За своїми можливостями ця методика може бути віднесена до науково-методичного апарату системних досліджень державно-управлінських проблем забезпечення національної безпеки, водночас її відкритість і загальний характер дозволяють використовувати її в дослідженнях управлінських проблем у різних сферах національної безпеки.

2. Надзвичайна актуальність оцінки можливостей упровадження у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою позитивного досвіду іноземних держав

потребує удосконалення методики компаративного дослідження систем забезпечення національної безпеки із використанням основних положень інституціональної теорії. З метою удосконалення вказаної методики нами запропоновано: 1) визначити перелік соціальних інститутів зовнішнього і внутрішнього середовища національної безпеки та інституціональної матриці забезпечення національної безпеки, що дозволить більш чітко структурувати чинники, які впливають на формування концептуальних засад забезпечення національної безпеки конкретної держави, а також власне вказаних засад; 2) до алгоритму компаративного дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду формування і функціонування систем забезпечення національної безпеки включити етап вивчення гео-економічної моделі держави; 3) до переліку ситуаційних змінних, які використовуються для оцінки можливостей запровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою, додати такі змінні, як: тип управлінської культури та тип системи забезпечення національної безпеки.

На наше переконання, надані пропозиції дозволять певною мірою уникнути ситуації функціональних, структурних, програмних і ментально-культурних деформацій публічного управління у процесі упровадження позитивного досвіду країн-членів НАТО і ЄС у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні досвіду країн-членів НАТО і ЄС щодо забезпечення національної безпеки й оцінці можливостей його упровадження у вітчизняну практику публічного управління національною безпекою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грубов В.М. Європейська колективна безпека в умовах глобалізації: ліберальна парадигма : монографія. Київ : Тов. «ФАДА, ЛТД», 2007. 554 с.
2. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, О.Г. Бортнікова, Д.Я. Кучма, М.М. Шевченко та ін. ; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. Київ : Майстер книг, 2012. 536 с.
3. Пелих А.О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2017. 254 с.
4. Смирнова Н.С. Національні системи забезпечення демографічної безпеки європейських держав в умовах глобалізації: компаративний аналіз : дис. ... канд. наук держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2016. 238 с.

5. Шевченко М.М. Методологія компаративного аналізу систем забезпечення національної безпеки. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України* / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2015. Вип. 1. С. 5–16.

6. Бортнікова О.Г. Взаємодія релігії і політики: теорія і методологія : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2017. 338 с.

7. Гелд, Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація / пер. з англ. І. Андрущенко. Київ : К.І.С., 2004. 180 с.